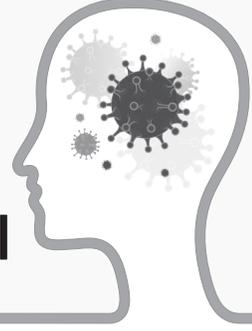

11. Bölüm

COVID-19 PANDEMİSİ VE ÇOCUK-ERGEN RUH SAĞLIĞI

Şeyma KELEŞ¹
Gülen GÜLER AKSU²

GİRİŞ

COVID-19 salgını ilk başta nedeni bilinmeyen solunum yolu enfeksiyonu olarak Çin'de bildirilmiş, daha sonra 7 Ocak 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından 'Yeni Koronavirüs Hastalığı' şeklinde tanımlanmıştır¹. Ülkemizde ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde bildirilmiş olup, kademeli tedbirler alınmış ve 16 Mart 2020 tarihinde uzaktan eğitim verilmeye başlanmıştır². Pandeminin ilerlemesiyle birlikte sosyal mesafe kuralı, karantina uygulamaları, sokağa çıkma yasağı, eğitime uzaktan devam edilmesi ve değişen iş ortamı gibi strese yol açabilecek birçok durum gelişmiştir³. Enfekte olma korkuları, maddi kayıplar, edinilen yanlış/yetersiz bilgiler, yetersiz sosyal destek de tüm insanlar için pandemiyi daha zor bir süreç haline getirmiştir. Yapılan çalışmalar pandemi gibi felaketlerin sonrasında toplumda özellikle ruhsal sıkıntıların artış gösterdiğini belirtmektedir⁴. Bu bölümde pandeminin çocuk ve ergenlerin ruh sağlığına etkilerine ve sürecin aileler tarafından nasıl yönetilebileceğine değinilecektir.

¹ Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD., seymakeles@mersin.edu.tr .

² Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD., dr.gulen@hotmail.com

Daha önceki salgınlarda başta travma sonrası stres bozukluğu olmak üzere salgın sürecinde gelişen psikiyatrik sorunların, salgının fiziksel etkileri sona erdikten yıllar sonra da devam edebildiği görülmüştür⁵⁶. Pandeminin fiziksel etkilerinin bitmesi ve normal hayata dönüşle birlikte çocuk ve ergenlerin sosyalleşmekte, yeni günlük rutinlere adapte olmakta, okula gitmekte zorlanacakları öngörülebilir. Çevrim içi eğitimlere katılmayan çocuk ve ergenlerde müfredattan geri kalma ve akademik başarıda düşme gibi sorunlar yaşanabilir. Salgının tekrar başlayacağına dair kaygılar görülebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak; pandeminin getirdiği sosyal problemler, ekonomik güçlükler, enfekte olma korkuları, kayıplar, eğitim hayatındaki değişiklikler çocuk ve ergenlerde ciddi strese neden olmaktadır. Pandemi döneminde ve sonrasında çocuk ve ergenlerin ruhsal iyilik hali için sosyal desteklerinin artırılması, krizle etkin başa çıkma kabiliyetlerinin geliştirilmesi, gerektiğinde çocuk psikiyatri hekimlerine başvurulması ve uygun terapötik müdahalelerin yapılması son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

1. World Health Organization. <https://www.euro.who.int/en/health-topics/healthemergencies/koronavirus-covid-19/novel-koronavirus-2019-ncov> Erişim tarihi 17 Mayıs 2021.
2. Şeker M, Özer A, Tosun Z ve ark. COVID-19 Küresel Salgın Değerlendirme Raporu. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, TÜBA Raporları. 2020(34).
3. Orgilés M, Morales A, Delvecchio E, et al. Immediate psychological effects of the COVID-19 quarantine in youth from Italy and Spain. *Front. Psychol.* 2020; 11:579038. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.579038>
4. North CS. Disaster Mental Health Epidemiology: Methodological Review and Interpretation of Research Findings. *Psychiatry (New York)*. 2016;79(2):130-46.
5. Schonfeld DJ, Demaria T. Disaster preparedness advisory council and committee on psychosocial aspects of child and family health. Providing Psychosocial Support to Children and Families in the Aftermath of Disasters and Crises. *Pediatrics*. 2015;136(4):1120-30.
6. Cénat JM, Dalexis RD. The Complex Trauma Spectrum During the COVID-19 Pandemic: A Threat for Children and Adolescents' Physical and Mental Health. *Psychiatry Research*. 2020;293:113473.
7. Imran N, Zeshan M, Pervaiz Z. Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pak J Med Sci*. 2020;36(COVID19-S4):67-72.
8. Ashikalli L, Carroll W, Johnson C. The indirect impact of COVID-19 on child health. *Paediatr Child Health (Oxford)*. 2020. doi: 10.1016/j.paed.2020.09.004. Epub ahead of print.
9. Öztürk MO. Gelişim Dönemleri. Bayrakçı A, Binbay T, editör. *Psikanaliz ve Psikoterapi*. 5. Baskı. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 2016:107-155.
10. Brazendale K, Beets MW, Weaver RG, et al. Understanding differences between summer vs. school obesogenic behaviors of children: the structured days hypothesis. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* volume. 2017;14(1):100.

- 11 Cui Y, Li Y, Zheng Y. Mental health services for children in China during the COVID-19 pandemic: results of an expert-based national survey among child and adolescent psychiatric hospitals. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2020; (11):1-6.
- 12 Liu JJ, Bao Y, Huang X. Mental health considerations for children quarantined because of COVID-19. *The Lancet Child Adolescent Health*. 2020;4(5):347-9.
- 13 Keating DP. Cognitive and Brain Development in Adolescence. *Enfance*. 2012;3(3):267-79.
- 14 Erikson EH. *Identity and life Cycle*. New York: Norton; 1980
- 15 Yektaş Ç. Ergenlerde pandeminin ruhsal etkileri. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020:13-8.
- 16 Kanbur N, Akgül S. Quaranteenagers: A Single Country Pandemic Curfew Targeting Adolescents in Turkey *Journal of Adolescent Health*. 2020;67:296-9.
- 17 Branquinho C, Kelly C, Arevalo IC, et al. "Hey, we also have something to say": A qualitative study of Portuguese adolescents' and young people's experiences under COVID19. *Journal of Community Psychology*. Ahead of Print, <https://doi.org/10.1002/jcop.22453>.
- 18 Zhang CY, Ye ML, Fu YW, et al. The psychological impact of the COVID-19 pandemic on teenagers in China. *J Adolesc Health* 2020;67:747e55.
- 19 Şahbudak B, İnal FN. Pandemi ve duygudurum bozuklukları. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020:30-34.
- 20 Postolache TT, Mortensen PB, Tonelli LH, et al. Seasonal spring peaks of suicide in victims with and without prior history of hospitalization for mood disorders. *J Affect Disord*. 2010;121:88-93.
- 21 Brietzke E, Magee T, Freire RCR, et al. Three Insights On Psychoneuroimmunology Of Mood Disorders To Be Taken From The Covid-19 Pandemic. *Brain Behav Immun Health*. 2020;5:100076.
- 22 Bulut Demir MH, Durak FS. Pandemi ve çocuklarda kaygı bozuklukları. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. 24-29.
- 23 Zhou SJ, Zhang LG, Wang LL, et al. Prevalence and socio-demographic correlates of psychological health problems in Chinese adolescents during the outbreak of COVID-19. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2020;29:749-58.
- 24 Kılınçel Ş, Kılınçel O, Muratdağı G, ve ark. Factors affecting the anxiety levels of adolescents in home-quarantine during COVID-19 pandemic in Turkey. *Asia-Pacific Psychiatry*. Published online 2020:e12406.
- 25 Gülcü Üstün NS, Örengül AC, Soylu N. Pandemi döneminde okul fobisi. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020:19-23.
- 26 Wimmer, M. School refusal. *Principal Leadership*. 2008;8(8):10-4.
- 27 Fremont WP. School refusal in children and adolescents. *American family Physician*. 2003;68(8):1555-60.
- 28 Karakaya I, Şişmanlar ŞG. COVID-19 pandemisi ve çocuk ve ergenlerde travma sonrası stres bozukluğu ilişkisi. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.62-5.
- 29 Lima CKT, Carvalho PMM, Lima IAAS, Nunes JVAO, Saraiva JS, de Souza RI. The emotional impact of Coronavirus 2019-nCoV (new Coronavirus disease *Psychiatr Res*. 2020;287:112915.
- 30 Loades ME, Chatburn E, Higson-Sweeney N, et al. Rapid Systematic Review: The Impact of Social Isolation and Loneliness on the Mental Health of Children and Adolescents in the Context of COVID-19. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2020;59 (11):1218-39.

- 31 Merzon E, Manor I, Rotem A, et al. ADHD as a Risk Factor for Infection With Covid-19. *J Atten Disord*. 2020. doi:10.1177/1087054720943271
- 32 Pollak Y, Dayan H, Baerwald P, et al. Predictors of adherence to public health instructions during the COVID-19 pandemic. *Psychiatry Clin Neurosci*. 2020;2020:04.24.20076620. doi:10.1101/2020.04.24.20076620
- 33 Nonweiler J, Rattray F, Baulcomb J, et al. Prevalence and Associated Factors of Emotional and Behavioural Difficulties during COVID-19 Pandemic in Children with Neurodevelopmental Disorders. *Children*. 2020;7(9):128.
- 34 Bobo E, Lin L, Acquaviva E, et al. How do children and adolescents with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) experience lockdown during the COVID-19 outbreak? *L'encephale* 2020; 46(3S):S85-S92.
- 35 Arbel Y, Fialkoff C, Kerner A, et al. Can Increased Recovery Rates from Coronavirus be explained by Prevalence of ADHD? An Analysis at the US Statewide Level. *J Atten Disord*. 2020. doi:10.1177/1087054720959707
- 36 Ünsel Bolat G. Pandemi döneminde özgül öğrenme bozukluğu. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.46-9.
- 37 Mutluer T, Mukaddes NM. Pandemi ve otizm spektrum bozuklukları. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.35-40.
- 38 Mutluer T, Doenyas C, Aslan genc H. Behavioral Implications of the Covid-19 Process for Autism Spectrum Disorder, and Individuals' Comprehension of and Reactions to the Pandemic Conditions. 2020;11(1263).
- 39 Turkoglu S, Ucar HN, Cetin FH, guler HA, Tezcan ME. The relationship between chronotype, sleep, and autism symptom severity in children with ASD in COVID-19 home confinement period. *Chronobiol Int*. 2020;37(8):1207-13.
- 40 Storch EA, Sulkowski ML, Nadeau J, Lewin AB, Arnold EB, Mutch PJ, et al. The phenomenology and clinical correlates of suicidal thoughts and behaviors in youth with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*. 2013;43(10):2450-9.
- 41 Narzisi A. Handle the autism spectrum condition during Coronavirus (COVID-19) stay at home period: Ten tips for helping parents and caregivers of young children. *Multidisciplinary Digital Publishing Institute*. 2020.
- 42 Akcay E, Başgül ŞS. Pandemi ve özel gereksinimi olan/risk altındaki çocuklar. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020:55-61.
- 43 Başgul SS Hm, Kesoglu TO, Yıldırım B, Gunes HB, Bostancı C et al. Initial findings of a study conducted with a group of children with special needs who received distance education. 2020. https://www.researchgate.net/publication/344641505_Initial_findings_of_a_study_conducted_with_a_group_of_children_with_special_needs_who_received_distance_education/fullTextFileContent
- 44 Rajkumar RP. Bipolar disorder, COVID-19, and the risk of relapse. *Bipolar Disorders*. 2020.
- 45 Şahbudak B, Emiroğlu N I. Çocuk ve Ergen COVID-19 Salgını ve Duygudurum Bozuklukları Birlikteliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2020; 27(2): 59 - 63.
- 46 Öztürk Y, Özyurt G, Görmez V, et al. Effects of the COVID-19 Pandemic on Children's Eating Patterns and Parents' Anxiety Levels: A Multi-Center Study. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi = Turkish Journal of Child and Adolescent Health* 2021 04;28:14-18.
- 47 Özer S, Okat Ç. Yeni Koronavirüs (Covid-19) Günlerinde Bireylerin Yeme Tutumlarının İncelenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 84-102.
- 48 Di Renzo L, Gualtieri P, Pivari F, et al. Eating habits and lifestyle changes during COVID-19 lockdown: an Italian survey. *J Transl Med*. 2020;18:229.

- 49 Ercan E, Arman A, Emiroğlu N, Öztop D, Yalçın Ö. Türkiye çocuk ve genç psikiyatrisi derneği COVID-19 (korona virüs salgını sırasında aile, çocuk ve ergenlere yönelik psikososyal ve ruhsal destek rehberi 2020;6.
- 50 How to talk to your child about coronavirus disease 2019 (COVID-19 UNICEF. <https://www.unicef.org/coronavirus/how-talk-your-childabout-coronavirus-covid-19>. Accessed on: 23/05/ 2021.
- 51 Kılıçaslan F, Kütük MÖ. Pandemi döneminde ebeveynlik; zorluklar ve öneriler. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID- 19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020:119-24.
- 52 Perçinel Yazıcı İ, Yazıcı KU. Okul öncesi çocuklarda pandeminin ruhsal etkileri. Ercan ES, Yektaş Ç, Tufan AE, Bilaç Ö, editörler. COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020:1-6.
- 53 Vanderloo LM, Carsley S, Aglipay M, et al. Applying Harm Reduction Principles to Address Screen Time in Young Children Amidst the COVID-19 Pandemic. *J Dev Behav Pediatr*. 2020;41(5):335-6.
- 54 Stankovic M, Jelena S, Stankovic M, et al. The Serbian Experience of Challenges of Parenting Children with Autism Spectrum Disorders During the COVID-19 Pandemic and the State of Emergency with the Police Lockdown. 2020. <https://ssrn.com/abstract=3582788> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3582788>
- 55 Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Covid-19 (Korona Virüs Salgını Sırasında Aile, Çocuk ve Ergenlere Yönelik Psikososyal ve Ruhsal Destek Rehberi. <http://www.cogepder.org.tr/images/covid-19-rehber.pdf>. Erişim tarihi: 23 Mayıs 2021.
- 56 Tükel, R. COVID-19 Pandemi sürecinde ruh sağlığı. Türk Tabipleri Birliđi COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu. 2020.